

**Xystus Paulus Schier (1727–1772), egy kevésbé ismert magyar művelődéstörténész.** A Krisztus utáni második évezred elején, az Európáról szóló viták mentén, számos olyan kérdés került elő, amely a történeti diszciplínák művelőit a közösségi és egyéni tudatformák jellegéről alkotott képek újragondolására készítették. Valóban feltehető kérdés – és a válaszadás mentén végzett kutatások eredményei külön, új fejezetet alkothatnak majd művelődéstörténetünkben –, hogy Melchior Inchofer (cca. 1585–1648),<sup>1</sup> David Czvittinger (1675/79–1743),<sup>2</sup> vagy éppen Xystus Paulus Schier (1727–1772)<sup>3</sup> milyen hovatartozás tudattal bírtak? Mi motiválta őket arra, hogy megírják a magyar egyház történetét,<sup>4</sup> összeállítsák magyarországi írók életrajzi lexikonját,<sup>5</sup> vagy éppen arra, hogy a magyar királynőkről,<sup>6</sup> vagy Hunyadi Mátyás korának művelődési intézményeiről értekezzenek? Miként írható le a 21. század elején ezeknek a tudós embereknek a motiváltsága? Azt gondolom – ha csak a válaszadás első gondolatait akarjuk is megfogalmazni –, nem árt egy pillantást vetni arra, hogyan alakultak azok a viták, amelyekre írásunk első mondatában utaltunk. Ezeknek a párbeszédnek a hangsúlyai főként a 20. század második felének Európa-valóságából indultak ki. A résztvevők természetesnek vették – nem is nagyon tértek ki erre kérdésre –, hogy Európa tulajdonképpen a Közös Piac, és ez főként abban nyilvánult meg, hogy kizárólag a Közös Piac országainak jóléti társadalmaiban kialakított értékvilágot tekintették (és tekintik) „európainak”. Mindazt a valóságot, amely akár a földrajzi értelemben vett Európában, vagy akár a vallási térképek szerinti nyugati-keresztény Európában létezett és létezik, kevésbé vették figyelembe. A másik kiindulópont ezekben a vitákban az, hogy a második világháború utáni politikai, gazdasági és társadalmi ’status quo’ szent és sérthetetlen, minden ezzel kapcsolatban feltett kérdés önmagában is az „európaiság” tagadása. Számátalan konferenciát szerveztünk és könyvtárműi szakirodalmat írtunk már ezekről a kérdésekről, mindazonáltal a kérdésfelvetés általában túlságosan elméleti volt, és a válaszok is elméletiek maradtak (közben a gazdaság nagy szereplői huncutul mosolyogtak a bajszuk alatt, az általuk vezényelt politikusi helyeket betöltő személyek kara játszotta szerepét, és a harmadik rend, a szabad sajtó, betöltötte szerepét az elmék és a gondolkodás ellenőrzésében és irányításában). Az

<sup>1</sup> Kőszegi, német lutheránus család katolizált gyermeke, aki tanulmányait nem a Magyar Királyságban végezte, jezsuita szerzetes lett, Messinában, majd Rómában élt.

<sup>2</sup> Selmezbányai német lutheránus polgárcsalád magyar nemessé emelt tagjának gyermeke, német nyelvterületen több egyetemen tanult, majd Tübingenben dolgozott. Élete utolsó évtizedeit – kifejezett jezsuita ellenvetések miatt – munkanélküliségben nyomorban élte le szülővárosában.

<sup>3</sup> Alsó-ausztriai német anyanyelvű polgár gyermeke, iskoláit Pozsonyban, majd Bécsben végezte, életét az ágostonos rendben élte le, főként Bécsben.

<sup>4</sup> INCHOFER, Melchior, *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*, Romae, Ludovico Grigniani, 1644. Vö. DÜMMERTH Dezső, *Inchofer Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában (1641–1648)* = *Uő, Írástudók küzdelmei, Magyar művelődéstörténeti tanulmányok*, Bp., Panoráma, 1987, 155–204.

<sup>5</sup> CZVITTINGER, David, *Specimen Hungariae Literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatarum, Slavorum, atque Transylvanorum, vitas, scripta, elogia et censuras ordine alphabetico exhibens, Accedit Bibliotheca scriptorum qui extant de rebus Hungaricis*, Francofurti et Lipsiae typis et sumptibus Johannis Guilielmi Kohlesii, 1711.

<sup>6</sup> *Memoria Academiae Istropolitanae, seu Poseniensis, ejusque nonnullorum Professorum ex documentis coaevis confecta* a F. Xysto SCHIER ..., Vienane, typis Josephi Kurzböck, 1774; *Reginae Hungariae primae stirpis*, authore R. P. Xysto SCHIER, Eremita Augustiniano, *opus posthumum, ad illustrandam patriam perquam accommodatum, cum vita ejusdem cl. authoris compendio data, et accurata notitia omnium operum ejus tam editorum quam manuscriptorum* [a Patre Martino Rosnack O.S.A.], Viennae, Litterae Schulzianiis, 1776.

elméleti feltevések Oswald Spenglertől (1918)<sup>7</sup> Gyurgyák Jánosig (2018)<sup>8</sup> persze sokfélék voltak. A válaszokban közös azonban, hogy az 'Ancien Régime' korszakát<sup>9</sup> – amely, nézetem szerint, inkább Európa volt, mint az azt követő alig több mint két évszázad – csaknem mellékesen tárgyalják az esettanulmányok. Az Európa-eszmét számos tekintetben bemutatták már, ezek közül emelnék ki három nagyobb kötetet (kiállítás-katalógust és tanulmányokat), olyanokat, amelyek még annak a realitásnak a megsejtése előtt keletkeztek – koncepció szintjén biztosan –, amit a Közös Piac kibővítése hozott.<sup>10</sup> Közben, főként a történetész, az eszme-, és művelődéstörténetész körök pontosan tudták, hogy a kibővített Európai Unió távolról sem egységes, és nem csupán abban a tekintetben, hogy másfajta történelem adatott a közép-európai régióknak, mint a nyugatibbnak, hanem főként abban, hogy ezt a történelmet, a saját hagyományait másként értelmezik, és másként kívánják megőrizni. És ez határozza meg mai európaiságukat, amellyel akár a 17–18. századi értelmiségre tekintenek. A politikai önállóság – még akkor is, ha ez sok tekintetben, és persze gazdaságilag csupán illúzió lehet – heuréka-élmény érzésével töltötte el ennek a régióknak a lakosságát. Nem csupán a politikusok egyéni ambíciói éltetik ezt az érzést, hanem társadalmi szinten is létezik. Ennek okait azonban csak komoly, és mély történeti kutatásokkal lehet kideríteni, és a 21. századi döntéshozóknak elmagyarázni. Komoly konferenciák,<sup>11</sup> monumentális tanulmánykötetek<sup>12</sup> szerveződtek tehát, azonban ezek is a 19–20. századra koncentráltak a válaszadásban. Az olyan gyűjteményes kötetek

<sup>7</sup> SPENGLER, Oswald, *Der Untergang des Abendlandes, Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*, I–II. Bde, München, Beck, 1918–1922., magyarul: SPENGLER, Oswald, *A nyugat alkonya, A világtörténelem morfológiájának körvonalai*, második, átdolgozott kiadás, 1–2. kötet, ford. Juhász Anikó, Csejtei Dezső, Simon Ferenc, Bp., Noran, 2011.

<sup>8</sup> GYURGYÁK János, *Európa alkonya? Utak és tévutak az európai történelemben és politikában*, Bp., Osiris, 2018.

<sup>9</sup> A francia forradalom, vagy még inkább a napóleoni háborúkat lezáró rendezés, a bécsi kongresszus lehet ennek a korszaknak a történelmi határa. Szellemileg azonban, főként történetfilozófiailag, a négy birodalom elméletéről való lemondás ("translatio imperii"). Ez utóbbi történelmi jelképe II. Ferenc német-római császár deklarációja (1804), miszerint I. Ferenc osztrák császárrá lett. A máig egyik legjobb, didaktikus összefoglalása e nézeteknek LOTZ János, *A történelmi világgép, Az ember az időben*, Pécs, Kultúra, 1936 (Specimina dissertationum Facultatis Philosophicae Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethianae Quinqueecclesiensis, 97). A legújabb szakirodalom összefoglalását lásd NÓTÁRI Tamás, *Gondolatok a translatio imperii eszméjéhez az európai politikai hagyományban = Decem anni in Europaea Unione I. Miskolci Jogtudományi Műhely*, szerk. Sály Pál, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2015, 92–104.

<sup>10</sup> *Securitas et tranquillitas Europae*, a cura di Isabella MASSABÒ RICCI, Marco CARASSI, Chiara CUSANNO, Torino, Archivio di Stato di Torino, 1996; *Idee Europa, Entwürfe zum „Ewigen Frieden“*. *Ordnungen und Utopien für die Gestaltung Europas von der pax romana zur Europäischen Union*, hrsg. von Marie-Louise von Plessen, Berlin, DHM, Henschel, 2003; *L'Europe des esprits, ou la fascination de l'occulte, 1750–1950*, dir. de Joëlle PJAUDIER, Serge FAUCHEREAU, coord. éd., Laure Lane, Lize Braat, Strasbourg, Musées de Strasbourg, 2011.

<sup>11</sup> *Die Vielfalt Europas, Identitäten und Räume, Beiträge einer Konferenz*, Leipzig, 6. bis 9. Juni 2007, hrsg. von Winfried Eberhard, Christian Lübke, Leipzig, Universitätsverlag, 2009 – *The Plurality of Europe, Identities and Spaces, Contributions made at an international conference*, Leipzig, 6–9 June 2007, eds., Winfried Eberhard, Christian Lübke, Leipzig, Universitätsverlag, 2010. Megjegyzem: Magyarországról senki sem szerepelt, Közép-Európából a fellépők 3%-a, vagyis a „majd mi megmondjuk, hogy kell ezt érteni” effektus él ma is, hiszen ha valaki gazdag, az okos is (Rev Tevje is arról énekel, „ha én gazdag lennék...”).

<sup>12</sup> *Europa. Notre histoire*, sous la dir. de Étienne François, Thomas Serrier, Paris, Les Arènes, 2017.

azután, amelyek tematikusan válogatottak, és Európa több régiójából írtak bele szakemberek a saját történelmükről, már sokkal többet sejtetnek arról az Európáról, amely a valaha volt 'consensus Europaeus'-ként létezett. Így a koncepciójában ugyan vitatható kötet a vallási emlékezhelyekről,<sup>13</sup> vagy a Luther hatásról<sup>14</sup> már közelebb jár a közép-európai történelmi valóságról általam, és talán többek által alkotott képhez. Európát ugyanis, szerintem, a középkorban és a kora újkorban kell keresni. Már amennyiben találni szeretnénk magunknak olyan alapot, amelyre építve valódi 'consensus' építhető, akkor nem elégséges csak arról az elmúlt két évszázadról töprengeni, amely két évszázad Európáját már 1918-ban Spengler olyannak írt le, amelyik még száz évet áll fenn. És ehhez jól szolgál az akkor élt értelmiség tevékenységének, felelősségvállalásának a vizsgálata.

Egy következő kérdés, amely a Schierről való gondolkodásban magától értetődően vetődik fel, az az osztrák és a magyar viszonylatban tehető fel. Ma már születnek olyan tanulmányok, mint Andrea Seidleré, arról, hogy végül egy német nyelvű magyar író kihez tartozik?<sup>15</sup> Vagy rendeznek olyan kiállítást, amelynek anyaga alapján megkérdezhetjük, hogy az 1920-as években, Bécsben maradt magyar értelmiségiek vajon 'exulánsok', vagy egyszerűen hazájuk fővárosában maradtak, ahol addig is éltek?<sup>16</sup> Közhely, hogy a magyar nyelvű sajtó Bécsben született, itt csak a *Magyar Kurirt* és a *Bécsi Magyar Hírmondót* említem.<sup>17</sup>

Xystus Schier – ahogy első életrajzírója, rendtársa, Martin Rosnack mondja – „Natus est... Pruggae ad Leytham in Austria anno MDCCXXVII, XIX Julii.”<sup>18</sup> Vagyis a Lajta folyó bal partján (nem Királyhidán, hanem Lajtabruckban – Bruck an der Leitha) született. Pozsonyban tanult 1738 és 1743 közt, vagyis jelen lehetett Mária Terézia koronázásán.<sup>19</sup> 1745 és 1750 közt a bécsi Ágosto-

<sup>13</sup> Anakronisztikusan hoz össze emlékezhelyeket emlékező közösségekkel: *Religiöse Erinnerungsorte in Ostmitteleuropa, Konstitution und Konkurrenz im nationen- und epochenübergreifenden Zugriff*, hrsg. von Joachim Bahlcke, Stefan Rohdewald, Thomas Wunsch, Berlin, Akademie Verlag, 2013.

<sup>14</sup> *Der Luthereffekt im östlichen Europa, Geschichte–Kultur–Erinnerung*, hrsg. von Joachim Bahlcke, Beate Störckuhl, Matthias Weber, Oldenburg, De Gruyter, 2017 (Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der ertschen im östlichen Europa, 44).

<sup>15</sup> SEIDLER, Andrea, *Wem gehört der Autor? Mitteleuropäische Literatur als deutschsprachige Literatur: Das Beispiel Ungarn = Mehrsprachigkeit und multikulturelle Literatur – Multilingualism and Multicultural Literature*, eds. Wynfrid Krieglleder, Manjiri Paranjare, Franz Potocka, Andrea Seidler, Sandra Vlasta, Wien, Praesens, 2014, 108–119.

<sup>16</sup> *Wien, Mantel der Träume, Ungarische Schriftsteller erleben Wien, 1873–1936*, red. von Dalma Török, Bp., PIM, 2011. Az egész régióra vonatkoztatva vö. *The development of literate mentalities in East Central Europe*, ed. by Anna Adamska, Marco Mostert, Turnhout, Brepols, 2004.

<sup>17</sup> Vö. ZVARA Edina, *Egy tudós hazafi Bécsben: Görög Demeter és könyvtára*, Bp., Gondolat, OSZK, 2016 (Nemzeti Téka).

<sup>18</sup> SCHIER 1776, i. m. (lásd a 6. jegyzetben), a2recto.

<sup>19</sup> SCHIER életéről a 18–19. századi rendi bio-bibliográfiák is megemlékeznek. A modernebb szakirodalomban lásd MIKSCH, Ferdinand Leopold, *Xystus Schier und die Augustinerschule in Österreich, ein Beitrag zur Geschichte der Frühaufklärung in Österreich im 18. Jahrhundert = Ost und West in der Geschichte des denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag*, hrsg. von Wolfgang Steinitz et alii, Berlin, Akademie Verlag, 1966 (Quellen und Studien zur Geschichte Europas, XV), 356–366; MIKSCH, Ferdinand Leopold, *Der Augustiner-historiker Xystus Schier 1727–1772. Ein Beitrag zur österreichischen Gelehrten-geschichte am Beginn der Aufklärung*, Würzburg, Augustinus Verlag, 1969 (Cassiciacum, 23); RENNHOFFER, Friedrich, *Xystus Schier, eine bio-bibliographische Skizze = Festschrift Josef Stummvoll, dem Generaldirektor der Österreichischen Nationalbibliothek zum 65. Geburtstag...*, Erster Teil, hrsg. von Josef Mayerhöfer, Walter Ritzer, Wien, Verlag Hollinek, 1970 (Museion, Neue Folge, 4/1),

nos Rendház növendéke volt, majd öt évre hazatért, Bruck an der Leitha ágostonos rendházában dolgozott. Ekkor a rend a bécsi Szent Rókus Konventbe hívta könyvtárosnak. Történelmi tevékenységével, a noviciusokkal való foglalkozással, az irodalmi és a tudományos élet szervezésével (*Sodalitas Literaria Augustiniana*)<sup>20</sup> nagy tekintélyt vívott ki magának. Életében, és posztumusz, a 18. században húsz könyve jelent meg.<sup>21</sup> A bécsi nyomdászattörténetől kezdve, az alkalmi költészetig többféle műfajban alkotott. Legfőképpen a saját rendjének a történetét kutatta, és ebbe a tevékenységébe a Magyar Királyságban lévő rendházak története is beletartozott. Az Árpád-kor – ahogy még ő nevezte: „az első dinasztiahoz tartozó” királyok kora – különösen érdekelte. Írt a királynókról,<sup>22</sup> de külön Monoszló nembeli Lodomér esztergomi érsek utódjáról, Bicskei Gergelyről,<sup>23</sup> III. Béla király jegyeséről és feleségeiről,<sup>24</sup> és az Árpád-kori Budáról is.<sup>25</sup> A másik korszak, amely különösen érdekelte, Hunyadi Mátyás kora volt. Kiadott egy könyvet a Pozsonyi Egyetemről,<sup>26</sup> de fennmaradt anyaggyűjtése a *Sodalitas Danubiana*val kapcsolatosan is. Kézírtos anyaggyűjtésében nagyon sok a magyar művelődéstörténeti témájú, de ezeket itt nem sorolom fel.<sup>27</sup>

317–324. Pozsonyban a jezsuita gimnáziumban tanult (ezt életrajzírói nem említik, és nem 1745-ig, ahogy a szakirodalomban áll): *Album studiosae juventutis Gymnasii Posoniensis, 1725–1765* (Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár, Coll. Batthyány Cat. IX. Lit. Tit. I. e. fol. 61r, 64r, 67r, 69v, 72v, 75v. – FAZEKAS Istvánnak köszönöm az adatokat, 1738-ban 'parvista maior', majd onnan évenként lép felfele, nincs semmifajta lemaradás, 1743-ban végzős 'rhetoricus'.

<sup>20</sup> SZELESTEI NAGY László, *Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon*, Bp., OSZK, 1989 (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai; új sorozat, 4), 100.

<sup>21</sup> SCHIER 1776, i. m. (lásd a 6. jegyzetben), 11–15; *Nova Bibliotheca Ecclesiastica Friburgensis*, Ulmae, off. Stettiniana, 5(1780), 82–87; KLÜPFEL, Engelbert, *Necrologium sodalium et amicorum litterarium, qui auctore superstite diem suum obierunt*, Friburgi et Constantiae, in officina libraria Herderiana (Freiburg am Breisgau und Konstanz, Bartholomä Herder), 1809, 7–18; MIKSCH 1966, i. m. (lásd az előző jegyzetben), 74–134; RENNHOFFER 1970, i. m. (lásd az előző jegyzetben), 319–324; SCHIER, Xystus, *Dissertatio de Regiae Budensis bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis* – Értekezés Corvin Mátyás budai királyi könyvtárának létrejöttéről, hanyatlásáról, pusztulásáról és maradványairól, ford. Ábrahám Zoltán, sajtó alá rend. Ekler Péter, Monok István, Bp., MTA, OSZK, 2019 (Supplementum Corvinianum, V).

<sup>22</sup> Lásd a 6. jegyzetben. Megjegyzem, hogy a legújabb, a témában írott monográfia szerzője nem hivatkozik Schier munkáira (ZSOLDOS, Attila, *The Árpáds and Their Wives, Queenship in Early Medieval Hungary, 1000–1301*, Roma, Viella, 2019 [Viella Historical Research, 12]).

<sup>23</sup> *Gregorius Lodomerii Archiepiscopi Strigoniensis sub annum MCCXCVIII defuncti legitimus successor vindicatus et illustratus*, Viennae, Jozef Johann Jahn, 1768.

<sup>24</sup> *De Maria Porphyrogenita Sponsa, Anna et Maria Conjugibus Reginis Belae III. Hungariae Regis, in quibus tentamen historiae reginarum Hungariae primae stirpis, Facere conatus est D. Xyxtus SCHIER eremita Augustinianus*, Viennae, Typis Leopoldi Joannis Kaliwoda, 1770.

<sup>25</sup> *Buda Sacra sub priscis Regibus*, Viennae, typis Josephi Kurzböck, 1774.

<sup>26</sup> *Memoria Academiae Istropolitanae, seu Posoniensis, ejusque nonnullorum Professorum ex documentis coaevis confecta*, Viennae, typis Josephi Kurzböck, 1774. – A Pozsonyi Egyetem történetével foglalkozók nem ismerik (nem hivatkozzák) Schier munkáját, lásd például: KLANICZAY Tibor, *Egyetem Magyarországon Mátyás korában = Irodalomtörténeti Közlemények*, 94(1990), 575–612; KLANICZAY Tibor, *A magyarországi akadémiai mozgalom előtörténete*, Bp., Balassi, 1993 (Humanizmus és reformáció, 20); KLANICZAY, Tibor, *Alle origini del movimento accademico ungherese*, Alessandria, dell'Orso, 2010 (Ister, Collana di studi ungheresi).

<sup>27</sup> MIKSCH 1966, i. m. (lásd a 19. jegyzetben), 90–137, ahol Miksch a kéziratok mai lelőhelyét is megadja.

Xystus Schier Corvina-története, 'dissertatio'-ja, 1766-ban jelent meg. Az ezt megelőző évtizedekben a magyar rendek és a Habsburg császári udvar viszonya megváltozott (a 'Vitam et sanguinem!' után). Az udvar nem mondott le a Magyar Királyság és Erdély államigazgatási rendszerének megváltoztatási szándékáról, de sokkal inkább tekintetbe vette a rendek, de főként a magyar arisztokrata családok (a világi és egyházi vezető tisztségviselők) szempontjait a lakosság általános kulturáltsági színvonalának emelésében. Utóbbiak a Hunyadi-korra virágkorként tekintettek. Olyan korra, amelynek eredményeit felemlegetni társadalmi energiák felszabadítását is jelenti (mind a mai napig). A *Bibliotheca Corvina* történetének emlegetése, az ehhez tartozott kódexek összegyűjtésének a szándéka soha nem egyszerűen tudományos, vagy bibliofil célok mentén történt. Politikai üzenet is volt az ezzel való foglalatosság. És az sem mindegy, ki alapít egy majd később „nemzeti”-nek nevezhető intézményt (a császár adja a népének, valamelyik egyháznak köszönheti a társadalom, vagy éppen egy nagyobb család áldozatvállalása mentén alakul).<sup>28</sup> Ahogy „a nemzeti szentek”-kel (Árpád-kori magyar szentekkel) való történeti foglalatosság sem véletlenül, esetlegesen történt,<sup>29</sup> úgy a Corvina-könyvtár történetét megírati egy gesztus a császár, vagy éppen az ágostonos rend részéről. Az osztrák egyháztól függetlenül létrejött magyar kereszténység történetét<sup>30</sup> nem véletlenül íratta meg a jezsuita esztergomi érsek, Pázmány Péter egy rendtársával, Melchior Inchoferrel,<sup>31</sup> éppen akkor, amikor az a harmincéves háború vége felé a császári udvar már lehetségesnek látta az oszmán-török hatalom legyőzését, és elkezdte a felkészülést arra, hogy a magyar királyság területe (a visszafoglalt részek mindenképpen) alapvetően ne a magyar családoké lehessenek. Ezzel párhuzamosan elkezdődött az a propaganda – értelmiségi mindig, minden célra vehető, ma is –, hogy a magyarok csak az osztrákok által lehetnek a keresztény Európa része, hiszen civilizálttá és kulturálttá kell tenni őket. Ezt ellensúlyozandó a magyar arisztokraták az általuk támogatott egyetemi hallgatókat arra biztatták, hogy szakdolgozati témájuknak ('disputationes') a magyar keresztény egyház egy-egy szentjét válasszák.

A *Bibliotheca Corvina* iránti érdeklődést, már nyolcvan évvel Schier munkája megjelenése előtt, a töröknek Budáról történt kiűzése is aktuálissá tette.<sup>32</sup> Emellett a 18. század elejétől a bibliofília egy újabb korszaka kezdődött egész Európában, párhuzamosan a múzeumok kialakulásával.<sup>33</sup>

<sup>28</sup> Lásd azokat a leveleket, amelyeket a nemzeti könyvtár alapítójának, Széchényi Ferencnek írtak azok a főrendiek, egyházi vezetők, akiket megkérdezett az alapítás jelentőségéről: DEÁK Eszter, ZVARA Edina, „*Levéiben értesítsen engem!*” *Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról*, Bp., Kossuth, OSZK, 2012.

<sup>29</sup> Legutóbb erről szép dolgozatot írt FARKAS Zsuzsanna Krisztina, *A Bécsi Egyetem Szent László-orációi a 17. században = Gerundium*, 9(2018), 4, 11–38.

<sup>30</sup> *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*, Romae, Ludovico Grigniani, 1644.

<sup>31</sup> Vö. DÜMMERTH Dezső, *Inchofer Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában (1641–1648) = Uő, Írástudók küzdelmei*, Magyar művelődéstörténeti tanulmányok, Bp., Panoráma, 1987, 155–204.

<sup>32</sup> A Corvina kapcsán felvetődött kora újkori nézetek összefoglalását, bibliográfiával lásd: MONOK István, *Nyitott kérdések a Bibliotheca Corviniana kora újkori történetében = A holló jegyében, Fejezetek a corvinák történetéből*, szerk. Monok István, Bp., Corvina, OSZK, 2004, 45–63.

<sup>33</sup> Jól példázza a változást ez a könyvcím, mutatva, mit is értettek múzeumon: *Romanum Museum sive Thesaurus eruditae antiquitatis, in quo gemmae, idola, insignia sacerdotalia, instrumenta sacrificiis insertuntur, lucernae, vasae, bullae, armillae, fibulae, claves, annuli, tesserae, styli, strigiles, gutti, phialae lacrymatoriae, vota, signa militaria, etc., Centum et septuaginta tabulis aeneis incisa referuntur, ac dilucidantur*, Cura, studio, et sumptibus Michaelis Angeli CAUSE DE LA CHAUSSE Parisiensis (Michel-Ange de La Chausse) [Illustrator: Carlo Maratti, Nicolò Billy sen.], Romae, Giovanni Giacomo Komarek, 1690. Vö. POMIAN, Krisztof, *Sammlungen – eine his-*



Az érdeklődés a középkori kódexek iránt megnőtt, különösen értékesnek tartották azokat a darabokat, amelyek közismert nagyobb gyűjteményekből maradtak fenn. Az a tény, hogy egy kódex egykor Hunyadi Mátyás könyvtárának része volt, jelentős ár-, és presztízsnövekedést jelentett. Nem mehetünk el szóltanul amellett a jelenség mellett sem, hogy ezt a gyűjtéstörténeti változást a könyvtárakról való gondolkodás ('bibliotheconomia') élénkülése és újabb könyvtártörténeti kutatások kísérték.<sup>34</sup> Különösen a szétszóródott nagyobb könyvtárak története ihlette meg a szerzőket.<sup>35</sup>

Pontosan nem tudjuk, hogy az ágostonos szerzetes Xystus Schier milyen jellegű öntudattal ('conscientia') rendelkezett. Életrajzírói ezt a kérdést nem tették fel.<sup>36</sup> A magyar 'historia litteraria' kutatói – akik Schiert számontartják<sup>37</sup> – még nem foglalkoztak ezzel a szemponttal. Biztosan egy, az egyetemes keresztény katolikus egyházhoz tartozás tudatával, német ajkúként született a Szent Német-római Birodalomhoz tartozó Alsó-Ausztria és a Magyar Királyság határán. Pozsonyban tanult, magyar, német és szlovák közegben, részben protestánsok közt. Rendjének történésze volt, de számos könyvet írt a magyarok történetéről is. A nemzeti öntudat felől azonban, azt hiszem, nem adható válasz arra, miért választotta ennek a könyvtárnak a történetét kutatási témául. Művének elején utal arra, hogy sértőnek találta Joachimus Vadianus feltevését, miszerint a könyvtárat a felelőtlen utódok széthordták.<sup>38</sup> Pedig ő ismeri a Királyság történetét, és bizony sokkal összetettebb e könyvtár széthullásának története. Előszavában számot ad arról is, hogy ismeri a könyvtártörténeti hagyományt, vagyis a *Bibliotheca Corvina* akkor hozzáférhető szakirodalmát.<sup>39</sup> Mindenképpen ha-

---

*torische Typologie*, in *Macrocosmos in Microcosmo. Die Welt in der Stube. Zur Geschichte des Sammelns 1450 bis 1800*, hrsg. von Andreas GROTE, Opladen, Leske und Budrich, 1994 (Berliner Schriften zur Museumkunde, 10), 107–126.

<sup>34</sup> Jó példa a *De Bibliothecis Nova Accessio Collectioni Maderianae Adivincta a I. A. S. D.* [Johann Andreas SCHMIDT], Georg Wolfgang HAMM, 1703 című kötet, amelynek 309–352. oldalain újra kiadták a Julius PFLUGK levelet, illetve a Budán talált könyvek katalógusát.

<sup>35</sup> Példaként lásd ezt az antológiát: *Bibliothecae veterum deperditae in augusta Vindobonensi caesarea instauratae honori perillustrium reverendorum, praenobilium nobilium, ac eruditorum, dominorum... bacca laureorum, cum in... Universitate Viennensi... prima AA. LL. et Philosophiae Laureae insignirentur, ab illustrissima poesi Viennensi inscriptae...* Viennae, Wolfgang Schwendi, 1729.

<sup>36</sup> Lásd a 19. jegyzetben felsoroltakat.

<sup>37</sup> Tüskés Gábor, *Az irodalomtudomány és -kritika XVIII. századi történelméhez, Konceptiók, módszerek, kutatási lehetőségek = Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. Csörsz Rumen István, Hegedűs Béla, Tüskés Gábor, munkatárs Bretz Annamária, Bp., Universitas, 2006 (Irodalomtudomány és kritika, Tanulmányok), 15–42 (itt: 40); KNAPP Éva, *Historia litteraria a XVIII. században, Az ELTE Egyetemi Könyvtárban rendezett kiállítás katalógusa (2004. október 12.–december 23.)* = CSÖRSZ RUMEN, HEGEDŰS, TÜSKÉS szerk. 2006, i. m. 547–566 (itt: 550–551); BRETZ ANNAMÁRIA, CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN, HEGEDŰS BÉLA, *Irodalomtörténet-írás Magyarországon a XVIII. században, Válogatott Bibliográfia* = CSÖRSZ RUMEN, HEGEDŰS, TÜSKÉS szerk. 2006, 567–678 (itt: 653–654).

<sup>38</sup> VADIANUS, Joachim, *Epitome trium terrae partium, Asiae, Africae et Europae compendiarium locorum descriptionem continens...*, Zürich, Christoph Froschauer d. Ä., 1534, 85.

<sup>39</sup> Petri LAMBECII... *de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber secundus*, Vindobonae, Matthaues Cosmerovius, 1669, caput IX, 989–996; Julii Pflugk... *Epistola ad Vitum Ludovicum a Seckendorff... praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens*, Jenae, Johann Bielcke, 1688; GREINER, Ignatius, *Bibliothecae veterum deperditae in augusta Vindobonensi caesarea instauratae honori perillustrium reverendorum, praenobilium nobilium, ac eruditorum, dominorum... bacca laureorum, cum in... Universitate*

tott rá a korszellem, tehát a gyűjtés, a múzeumi, és a könyvtártani gondolkodás kialakulása, a tudományos könyvtártörténet kezdetei. Nem kizárható, hogy érzékelték azt a változást is, amely az osztrák és a magyar politikai elit közötti hangulat változásában állt, és fontosnak tartotta egy, a 'hungarustudat' szempontjából fontos művelődéstörténeti fejezet történetének a megírását.

Záró gondolatként, visszatérve írásom első oldalain felvetett kérdésre, hogy vajon a „nemzetállamok kialakulása” előtti idők különböző közösségi és személyi tudatformáinak kutatása, megismerése, de legalább mérlegelése közelebb visz-e bennünket mai napi kérdésekben való helyes(ebb) döntésekig, akkor csak igennel válaszolhatok. A 21. században, Európában, vagy csak az Európai Unióban élő emberek viselkedésének kulturális alapjai, az azokból következő reflexek, sokkal mélyebbek, mint amelyeket a közelmúltból megérthetnénk. Nem is beszélve arról, hogy a más kultúrákból ide érkezők – hinduk, buddhisták, muzulmánok stb. – viselkedése még inkább történelmük, főként vallási szokásaik által kódolt. Hagyományaikra másként tekintenek, és nem akarják azokat sem feladni, sem elfeledni.

MONOK ISTVÁN

---

*Viennensi... prima AA. LL. et Philosophiae Laurea insignirentur, ab illustrissima poesi Viennensi inscriptae...* Viennae, Wolfgang Schwendi, 1729, caput VIII, 34–38; BERGER, Johann Wilhelm, *Eloquentia publica*, Lipsiae, Carolus Ludovicus Iacobi, 1750, 348–352; FABRI, Paul, *De Augusta Budensi Bibliotheca commentatio...* Lipsiae, prelo Langenhemiano, 1756; BOSE, Georg Mathias, *Programma de Bibliothecae Budensis fatis*, Wittenbergae, 1748; BERGER, Johann Wilhelm, *Programma de Budensi Mathiae Corvini Bibliotheca*, Lipsiae, 1748.